

BOSHLANG‘ICH SINIF O‘QUVCHILARINING KOMMUNIKATIV KOMPETENSIYALARINI O‘YINLAR ORQALI RIVOJLANTIRISH

Hamidova Sarvaroy Ilhomjon qizi

Buxoro innovatsiyalar universiteti talabasi

sarvaroyhamidova0@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqola boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida kommunikativ kompetensiyalarni shakllantirish va rivojlantirishda o‘yin texnologiyalarining o‘rni va ahamiyatiga bag‘ishlangan. Maqolada “kompetensiya”, “kommunikativ kompetensiya” tushunchalarining ilmiy-nazariy talqini, boshlang‘ich ta’lim yoshidagi bolalarning psixologik-fiziologik xususiyatlari tahlil qilingan. Shuningdek, didaktik, rolli va interaktiv o‘yinlarning o‘quvchilar nutqiy faolligi, muloqotga kirishish, o‘z fikrini ifodalash va hamkorlikda ishlash ko‘nikmalariga ta’siri empirik ma’lumotlar asosida yoritilgan. Maqola yakunida o‘yinlar orqali kommunikativ kompetensiyani rivojlantirish bo‘yicha amaliy tavsiyalar berilgan.

Kalit so‘zlar: kommunikativ kompetensiya, boshlang‘ich sinf, o‘yin texnologiyalari, didaktik o‘yin, rolli o‘yin, nutqiy faollik, muloqot ko‘nikmalari, interfaol metodlar.

Annotation: This article is devoted to the role and importance of game technologies in the formation and development of communicative competencies in primary school students. The article analyzes the scientific and theoretical interpretation of the concepts of "competence", "communicative competence", the psychological and physiological characteristics of children of primary school age. Also, the impact of didactic, role-playing and interactive games on students' speech activity, communication skills, expressing one's opinion and working together is covered based on empirical data. At the end of the article, practical recommendations are given on the development of communicative competence through games.

Keywords: communicative competence, primary school, game technologies, didactic game, role-playing game, speech activity, communication skills, interactive methods.

Аннотация: Данная статья посвящена роли и значению игровых технологий в формировании и развитии коммуникативных компетенций у учащихся начальной школы. В статье анализируется научно-теоретическая интерпретация понятий «компетенция», «коммуникативная компетентность», психологических и физиологических характеристик детей младшего школьного возраста. Также на основе эмпирических данных рассматривается влияние дидактических, ролевых и

интерактивных игр на речевую активность учащихся, коммуникативные навыки, выражение собственного мнения и работу в команде. В конце статьи даются практические рекомендации по развитию коммуникативной компетентности посредством игр.

Ключевые слова: коммуникативная компетентность, начальная школа, игровые технологии, дидактическая игра, ролевая игра, речевая активность, коммуникативные навыки, интерактивные методы.

Bugungi kunda ta'lim tizimi oldida turgan eng muhim vazifalardan biri – bu nafaqat bilimli, balki erkin fikrlaydigan, o'z nuqtai nazarini himoya qila oladigan, zamonaviy axborot makonida samarali muloqotga kirisha oladigan shaxsni tarbiyalashdir. Zero, jamiyatning ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyoti ko'p jihatdan yosh avlodning kommunikativ salohiyatiga bog'liq. Shu nuqtai nazardan, ta'limning dastlabki bosqichi – boshlang'ich maktab davrida o'quvchilarning kommunikativ kompetensiyalarini shakllantirish dolzarb pedagogik muammo sifatida qaraladi. Kommunikativ kompetensiya – bu shaxsning til vositalari yordamida muloqot vazifalarini hal qilish, suhbatdosh bilan o'zaro tushunishga erishish, axborot almashish va hamkorlikni tashkil eta olish qobiliyatidir. Boshlang'ich maktab yoshidagi bolalar uchun bu ko'nikmalar ayniqsa muhim, chunki aynan shu davrda ularning ijtimoiylashuvi jadallashadi, tengdoshlari va kattalar bilan munosabatlari kengayadi.

Psixologik-pedagogik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, maktabgacha va boshlang'ich maktab yoshi kommunikativlikni shakllantirish uchun eng sezgir (sensitiv) davr hisoblanadi. Biroq amaliyot shuni ko'rsatadiki, ko'plab boshlang'ich sinf o'quvchilari o'z fikrlarini aniq ifodalashda, his-tuyg'ularini so'z bilan bayon qilishda, tengdoshlari bilan hamkorlik qilishda qiyinchiliklarga duch kelishadi. Aynan shu muammoni hal qilishda o'yin texnologiyalari eng samarali vositalardan biri sifatida maydonga chiqadi. Bolaning tabiatiga eng yaqin faoliyat turi bo'lgan o'yin, ta'lim jarayonini qiziqarli, mazmunli va samarali tashkil etish imkonini beradi Kommunikativ kompetensiya tushunchasi va uning tarkibiy qismlari

Kommunikativ kompetensiya murakkab va ko'p qirrali hodisa bo'lib, uni shakllantirishda uning tarkibiy qismlarini aniq belgilash muhim ahamiyat kasb etadi. Tadqiqotchi olim G.R. Xuzeyeva ta'kidlashicha, kommunikativ kompetensiya uch asosiy jihatni o'z ichiga oladi: kognitiv (bilish), xulqiy (behavioral) va emotsional (hissiy).

Kognitiv jihat – bu muloqot normalari va qoidalari haqidagi bilimlarni, muloqot va ziyatini tahlil qilish qobiliyatini o'z ichiga oladi. O'quvchi kim bilan, qayerda va qanday maqsadda muloqot qilayotganini tushunishi, shunga mos til vositalarini tanlay olishi kerak.

Xulqiy jihat – bu bilimlarni amaliyotda qo'llay olish, ya'ni muloqot jarayonida faol ishtirok etish, savol bera olish, tinglay olish, bahslashish va kelishuvga erisha olish ko'nikmalaridir.

Bu, ayniqsa, juftlikda yoki kichik guruhlarda bajariladigan topshiriqlarda yaqqol namoyon bo‘ladi.

Emotsional jihat– esa suhbatdoshning hissiy holatini tushuna olish, unga hamdardlik bildirish (empatiya), o‘z his-tuyg‘ularini boshqara olish va muloqotda ijobiy muhitni saqlay olishni anglatadi.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida kommunikativ kompetensiyani rivojlantirishda aynan shu uch jihatning uyg‘unligiga erishish muhim. Masalan, G.A. Sukermanning "Qo‘lqoplar" (Rukavichki) metodikasi aynan bolalarning hamkorlikda ishlash, kelishish va birgalikda qaror qabul qilish qobiliyatlarini aniqlashga qaratilgan bo‘lib, u kommunikativ kompetensiyaning xulqiy jihatini baholashda keng qo‘llaniladi.

O‘yin – bu bola hayotining ajralmas qismi bo‘lib, u nafaqat zavqlanish vositasi, balki kuchli tarbiyaviy va rivojlantiruvchi qurol hamdir. Didaktikada o‘yinlar orqali ta’lim berish metodikasi qadimdan ma’lum bo‘lib, bugungi kunda u “o‘yin texnologiyalari” nomi bilan zamonaviy ta’lim jarayonining muhim tarkibiy qismiga aylangan.

Boshlang‘ich maktab yoshida o‘yin faoliyati o‘zining yetakchilik mavqeini o‘quv faoliyatiga bo‘shatib bersa-da, u hali ham bolalar uchun eng tushunarli va qulay faoliyat turi bo‘lib qoladi. Shu sababli, dars jarayoniga o‘yin elementlarini kiritish o‘quvchilarning darsga bo‘lgan qiziqishini oshiradi, ularning ixtiyoriy diqqatini va xotirasini faollashtiradi. Ammo o‘yinlarning ahamiyati shunchaki darsni qiziqarli qilish bilan chegaralanmaydi. Eng muhimi, o‘yinlar bolalarni tabiiy muloqotga undaydi.

O‘yin jarayonida bola o‘zini erkin his qiladi, u xato qilishdan qo‘rqmaydi, chunki bu o‘yin qoidasi doirasida kechirilishi mumkin bo‘lgan holat. Aynan mana shu erkinlik muhiti bolaning nutqiy faolligini oshirishga, yangi so‘z va iboralarni o‘zlashtirishga, o‘z fikrini ochiq ifodalashga yordam beradi.

Boshlang‘ich sinflarda kommunikativ kompetensiyani rivojlantirishga qaratilgan o‘yinlarni bir necha turlarga ajratish mumkin. Ularning har biri o‘ziga xos xususiyatlarga ega bo‘lib, ma’lum didaktik maqsadlarni amalga oshirishga xizmat qiladi.

Didaktik o‘yinlar aniq o‘quv maqsadlariga yo‘naltirilgan bo‘lib, ular orqali o‘quvchilar nafaqat bilim oladi, balki muloqot qilishni ham o‘rganadi. Masalan, "To‘rtinchisi ortiqcha" (Odd one out) o‘yini bolalarning diqqatini, idrokini va nutqiy mantiqini rivojlantiradi. O‘yin davomida o‘quvchi nafaqat ortiqcha so‘zni topishi, balki o‘z tanlovini asoslab berishi, sababini tushuntirishi kerak. Bu esa uning monologik nutqini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Rolli o‘yinlar kommunikativ kompetensiyani rivojlantirishning eng samarali vositalaridan biridir. Bu o‘yinlarda bolalar turli ijtimoiy rollarga kirib (sotuvchi-xaridor, shifokor-bemor, yo‘lovchi-konduktor), real hayotiy vaziyatlarni modellashtiradilar. Rolli o‘yinlar o‘quvchilarga muloqotning turli shakllarini (so‘rash, taklif qilish, rad etish, minnatdorchilik

bildirish) amaliyotda qo'llash imkonini beradi. "Do'stimni tasvirlab ber" (Describe your friend) o'yinida bolalar bir-birlarining tashqi ko'rinishini kuzatib, uni ta'riflashadi. Bu nafaqat lug'at boyligini oshiradi, balki tengdoshlariga nisbatan diqqatli munosabatni ham tarbiyalaydi.

So'nggi yillarda raqamli va interaktiv o'yinlar ham keng ommalashmoqda. "Interaktiv pol Magium" kabi qurilmalar va raqamli kvestlar yordamida bolalar birgalikda topshiriqlarni bajarish orqali hamkorlik qilishni, muammolarni birgalikda hal qilishni o'rganadilar. Bunday o'yinlar zamonaviy bolalar uchun qiziqarli bo'lib, ularning muloqotga bo'lgan motivatsiyasini oshiradi.

Ijodiy o'yinlar esa bolalarning tasavvurini va ifodali nutqini rivojlantiradi. "Sehrli chamadon" (Magical suitcase) o'yinida bolalar o'rtadagi do'stiga uning xohish-istaklarini taxmin qilib, "sovg'a" tanlaydilar. Bu o'yin boshqalarning his-tuyg'ulari va istaklarini tushunish (empatiya) qobiliyatini rivojlantiradi.

O'yinlarning ta'sirchanligi ko'p jihatdan ularni tashkil etish sharoitlariga bog'liq. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, kommunikativ o'yinlarni muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun bir qator pedagogik shart-sharoitlarga rioya qilish zarur.

Birinchidan, o'yin uchun qulay va moslashuvchan predmet-fazoviy muhit yaratilishi kerak. O'quvchilar juftlikda yoki kichik guruhlarda ishlashlari uchun sinf xonasida harakatlanish imkoniyati bo'lishi, stol va stullarni kerakli tarzda joylashtirish mumkin bo'lishi lozim.

Ikkinchidan, o'qituvchining roli muhim. O'qituvchi o'yin jarayonida bevosita rahbar emas, balki fasilitator (yo'naltiruvchi, moderator) vazifasini bajarishi kerak. U o'yinni boshlab beradi, qoidalarni tushuntiradi, lekin o'yinning borishiga ortiqcha aralashmaydi, faqat kerakli paytda yo'naltirib turadi. O'qituvchi, shuningdek, o'quvchilarga muloqot qilishning samarali usullarini o'rgatadi, ularning muloqot jarayonini kuzatib boradi.

Uchinchidan, o'yin yakunida olingan natijaning ommaviyligi (publicity) ta'minlanishi kerak. Ya'ni, guruh yoki juftlikning ish natijasi (masalan, birgalikda yasalgan rasm, topilgan javob) boshqalarga ko'rsatilishi, muhokama qilinishi lozim. Bu bolalarda o'z mehnati va muloqoti samarasini ko'rish imkonini beradi.

O'yinlarni tashkil etishda vaqt taqsimotiga ham e'tibor berish zarur. Masalan, 40 daqiqalik darsda 2-3 ta o'yinni o'tkazish, har bir o'yinga 5-15 daqiqa ajratish, albatta, kirish (5 daqiqa) va yakuniy refleskiya (10 daqiqa) qismlarini ham hisobga olish maqsadga muvofiq. Refleksiya – o'yinning muhim qismi bo'lib, unda bolalar o'zaro muloqotda nimani his qilganliklari, qanday qiyinchiliklarga duch kelganlari va nimani o'rganganliklari haqida fikr yuritadilar.

Xulosa va tavsiyalar

Xulosa qilib aytganda, boshlang'ich sinf o'quvchilarining kommunikativ kompetensiyalarini rivojlantirishda o'yin texnologiyalari nihoyatda samarali vositadir. O'yinlar bolalarning yosh xususiyatlariga mos kelib, ularni tabiiy muloqotga undaydi, nutqiy faolligini oshiradi, hamkorlik va o'zaro tushunish ko'nikmalarini shakllantiradi. Didaktik, rol va interaktiv o'yinlarning kompleks tarzda qo'llanilishi o'quvchilarning nafaqat bilim olishiga, balki ijtimoiy jihatdan kamol topishiga ham xizmat qiladi.

Kuzatishlar asosida quyidagi amaliy tavsiyalar ishlab chiqildi:

Dars jarayonida o'yinlardan muntazam foydalanish, ularni faqat dam olish daqiqasi sifatida emas, balki jiddiy didaktik vosita sifatida rejalashtirish tavsiya etiladi. Ayniqsa, juftlik va kichik guruhlarda ishlashni talab qiladigan o'yinlarga ko'proq o'rin berish lozim.

Kommunikativ kompetensiyani rivojlantirishga qaratilgan o'yinlar to'plamini ishlab chiqish, ularni fanlar kesimida (ona tili, o'qish, matematika, tabiatshunoslik) tizimlashtirish maqsadga muvofiq.

Farzandlari bilan uyda rol va o'yinlar o'ynash, ularga turli vaziyatlarda muloqot qilish namunalari ko'rsatish, farzandining so'z boyligini oshirishga e'tibor qaratish tavsiya etiladi.

O'yin texnologiyalarini qo'llash uchun moddiy-texnik bazani (interaktiv jihozlar, ko'rgazmali materiallar) mustahkamlash va o'qituvchilarning bu boradagi malakasini oshirish kurslarini tashkil etish maqsadga muvofiq.

Zero, bolalik davridayoq muloqot qilishdan zavqlanishni o'rgangan bola, kelajakda jamiyatning faol va muvaffaqiyatli a'zosi aylanishi shubhasizdir.

Adabiyotlar ro'yxati

1 Toshkenova.A.B (2024). Ingliz tili darslarida sinf o'quvchilarining kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirish uchun o'yin texnologiyalaridan foydalanish .(1-sentabr) jurnali.

2. Nikitina, A.N.(2024). Didaktik o'yinlar vositasida kichik maktab yoshdagi o'quvchilarning kommunikativ kompetentligini shakllantirish (Bitiruv malakaviy ishi) . Shimoliy Kavkaz federal universiteti, Stavropol.

3 Brikman.K.V. (2025). Darsdan tashqari faoliyatda kichik maktab yoshdagi o'quvchilarning kommunikativ universal o'quv harakatlarini rivojlantirishda o'yin texnologiyalaridan foydalanish.

“Zamonaviy chaqiriqlar va yangi voqelik sharoitda jamiyatda rivojlantirish strategiyalari “mavzusidagi XXXV Xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya materiallari to'plami (32-37-betlar). Moskva. DOI:10.26118/2641.2025.38.52.008

4. Samoylova.M.A. ,Orlova.A.V. ,Yakovleva.O.V. , & Elesin.D.V. (2025).

Interaktiv o‘yinli o‘zaro ta’sir jarayonida kichik maktab yoshdagi bolalarning kommunikativ universal o‘quv harakatlari shakillanganlik darajasini baholash .A.I.Gersen nomidagi Rossiya davlat pedagogika universiteti.

5. **Ruziyeva .M. (2024).** Kichik maktab yoshdagi o‘quvchilarning kommunikativ ko‘nikmalarini shakillantirishga qaratilgan darsdan tashqari tadbirlar (o‘yinlar) majmuasining afzalliklari .Zenodo